

Arktisen tutkimuksen romantiikka ja kritiikki

BRAVO, MICHAEL & SVERKER SÖRLIN (2002; toim.). *Narrating the Arctic. A cultural history of Nordic scientific practices*. 373 s. Watson International, Canton.

Postkoloniaalisen tutkimuksen matalia vesiä kahlatessa pohjoismaisen kolonialismin historia tulee vastaan hyvin harvoin. Teokselle *Narrating the Arctic* on siis tilaus. Kyse on tieteen sisäiset rajat ylittävästä paketista, joka rantautuu artikkelien kirjoittajien oppialojen kautta jonkin historian, antropologian, kirjallisuudentutkimuksen, filosofian ja maantieteen välimaastoon. Miljö- ja tieteenhistoriaa tutkineet toimittajat ovat valinneet kirjansa teemaksi yhden pohjoisen kolonialismin merkittävimmistä osa-alueista, arktisen tieteen ja tutkimuksen historian. Päämäärä on ollut postkoloniaaliselle tutkimukselle ominainen historian uudelleen kirjoittaminen, saidilaista toisuuden tuottamisen problematiikkaa tai Foucault'n vallan diskursiivisia käytäntöjä unohtamatta. Silti teokselle luonteenomainen narratiivinen ote kohdistuu arktisen tutkimuksen käytäntöihin enemmänkin arkisessa ja käytännöllisessä kuin teoreettisessa tai edes erityisen kriittisessä mielessä. Teoksessa käydään hyvinkin yksityiskohtaisesti läpi tutkimuspäiväkirjoja, matkakertomuksia, valokuvia, kartografista aineistoa, maalauksia ja kaunokirjallisuutta. Niiden kautta lukijalle muotoutuu hyvin selkeä kuva siitä, mitä arktinen tutkimus ja sen tulokset ovat viimeisen 500 vuoden aikana pitäneet sisällään.

Artikkelien kirjoittajien edustaessa useita tieteenaloja voisi kokonaisuuden ajatella muotoutuvan temaatistisesti hajanaiseksi. Tämän teoksen toimittajat ovat kuitenkin onnistuneet säilyttämään näkökulman suhteellisen yhtenäisenä. Silti johdannossa tutkimusten aihepiiri nähdään hyvinkin heterogeenisenä kokonaisuutena. Vaikka Pohjoismailla on kielellisesti ja kulttuurisesti paljon yhtäläisyyksiä (Suomea ehkä lukuun ottamatta), ei maiden kulttuurihistoriasta löydetä minkäänlaista yhtenäistä pohjoismaista kollektiivista muistia. Sen sijaan sellainen onnistutaan mielestäni puolivahingossa rakentamaan. Siinä missä aiempi postkoloniaalinen tutkimus on jäsentänyt tutkimusten kentän valloittajan ja valloitetujen suhteen kautta muodostuviksi kulttuurisesti ja alueellisesti analogisiksi ryhmiksi, voidaan arktinen kolonialismi erottaa yleisestä kolonialismin historiasta omaksi historialliseksi aikakaudekseen. Kertomukset inuittien kallojen ja asutusten mittauksista, Jäämeren kartoittamisista ja saamelaiden hyötykäytöstä kenttätöissä muodostavat kirjan artikkeleissa oman narratiivisen verkkonsa, joka rajautuu selkeästi aiemman postkoloniaalisen tutkimuksen ulkopuolelle. Sisällöltään tämä aikakausi on tietenkin ollut hyvin heterogeeninen – poikkeavathan esimerkiksi Grönlannin ja Lapin valloittamisen poliittiset taustat voimakkaasti toisistaan. Tästä huolimatta teos onnistuu rakentamaan yhtenäisen kertomuksen arktisten alueiden tutkimuksen historiasta. Siten se palvelee eräänlaisena Pohjoismaiden kollektiivisen muistin kuvana.

On hyvin yleistä, että kolonialismin aikakauteen kohdistuva yhteiskunnallinen kritiikki purkautuu nimenomaan etnisten vähemmistöjen epätasa-arvon käsittelyä kautta. Niin myös nyt. Jo teoksen ensimmäisessä, lähinnä

teoreettisia lähtökohtia käsittelevässä osassa varsinainen teoria muotoutuukin vasta pohdittaessa etnisen identiteetin suhdetta vallan ja representaation kysymyksiin. Aika ajoin kirjoittajat appoutuvat aiheisiinsa niin syväälle, että yhteiskuntakriittinen perspektiivi ja keskeisimpiä väittämiä ohjaava käsitteellinen perusta jäävät hieman yksittäisten anekdoottien varjoon. Arktisen tieteen historiaa luonnehtiva empiirinen aineisto on oma kiehtova maailmansa, jonka syövereihin tutkijan on helppo hukua. Erityisesti teoksen toisessa osassa, jossa keskitytään arktiseen eksotiikkaan ja pohjoisen tutkimuksen sankaritarinoin, luodaan hyvinkin ”eksoottista” kuvaa tieteen historiasta. Mieleen nouseekin kysymys siitä, miten tämän päivän Pohjoisen ja sen etnisten ryhmien tutkimus itse asiassa edes poikkeaa aiemmasta – varsinkin, jos tutkimuksen kritiikin kohteena ja pahimpana virheenä on samanaikaisesti – kirjallisuudentutkija Kirsten Thistedia (s. 313–316, 319) lainaten – ”arktinen orientalismi”.

Kyse on myös näkökulman valinnasta. Pohjoismaiden ja arktisten alueiden historian tulkinnasta voidaan löytää vastaavanlaisia piirteitä kuin brittiläisestä kolonialismin tutkimuksesta, jolle on aina ollut hyvin luontevaa olla syyllistämättä ketään yhteiskunnallisen kehityksen suhteen. Kyse ei ole siitä, etteikö tutkimuksessa ymmärrettäisi ”arktisen orientalismin” keskeisiä lähtökohtia tai niihin liittyvää yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta, mutta silti useassa artikkelissa asetelma nähdään huomattavasti ”luonnollisempana” kuin se olisi kenties syytä nähdä. Esimerkiksi tieteenhistoriaa tutkiva Urban Wråkberg pyörittelee nimeämisen poliittikkaa käsittelevässä artikkelissaan sinänsä mielenkiintoista kysymystä siitä, kenellä on ollut valta nimetä yksi Huippuvuorten saarista. Tarkastelu ei kuitenkaan kohdistu yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon, vaan kolonialistien välisen kilpajuoksun muisteluun. Vastaavasti saman alan tutkija Pär Eliasson palauttaa parempaa huomista toivovan idealistin takaisin maan päälle tulkitsemalla luonnontutkija Göran Wahlenbergin matkoja ja paikallisten saamelaiden asukkaiden hyötykäyttöä Lapin tutkimisessa sanoin: ”Koloniaalisten verkostojen hyödyntäminen oli usein edellytyksenä antoisalle tieteelliselle matkailulle syrjäisillä alueilla.” (s. 145) Tämänkaltainen tulkinta asettuu johdantokappaleessa lukijalle tarjottuun käsitteelliseen perustaan erittäin huonosti.

Johdannossa esille nostettuihin käsityksiin siitä, mitä arktisen tutkimuksen kolonialistisuus on käytännössä merkinnyt, palataan lopulta teoksen kolmannessa osassa, jossa käsitellään lähinnä etnisyyden antropologisessa tutkimuksessa hyödynnettyjen teknisten apuvälineiden taustoja. Michael Bravo käy tanskalaisten ja eskimoiden suhdetta eriarvoistavaa tutkimusta käsittelevässä artikkelissaan läpi maantieteen professori Hans Peder Steensbyn elämäntarinan. Samalla hän osoittaa, kuinka 1800- ja 1900-lukujen tieteen kentällä on ollut myös (myöhemmin helposti unohdettuja?) tutkijoita, jotka teorioillaan ovat taistelleet tutkimuksen arktista hegemoniaa ja koloniaalista valtavirtaa vastaan. Teoksen viimeisessä artikkelissa Kirsten Thisted palauttaa lopulta tarkastelun sinne, mistä se alun perin lähtikin, eli postkoloniaalisen tutkimuksen keskeisimpiin ongelmiin: arktisiin alueisiin liitettyihin stereotyyppisiin, marginalisoitujen alueiden

itse määräämisoikeuteen ja tähän liittyviin kysymyksiin siitä, kenen silmillä todellisuutta tulisi katsoa.

Narrating the Arctic on mielenkiintoinen, mutta ei kuitenkaan liian populaari pohjoisen menneisyyden läpileikkaus. Toisaalta kirjoittajien suosima historiallinen retoriikka käy aika ajoin hieman puuduttavaksi, olihan teoksen ajatuksena koostua tarinoista ja kertomuksista. Samoin teoksen tematiikka alkaa jossakin vaiheessa toistaa itseään. Suomalainen tutkija uppoutuisi mielellään muutamaa anekdoottia syvemminkin Suomen Lappiin sijoittuvan tutkimuksen historiaan. Sen sijaan eskimoiden kulttuuriperinne tulee kirjan kautta hyvinkin yksityiskohtaisesti tutuksi. Eikö suomalainen arktinen tutkimus voisi olla osa Pohjoismaiden kollektiivista muistia? Asettavatko kielirajat liian korkean kulttuurisen kynnyksen lähestyä aihepiiriin suomalaista tutkimusta

vai onko suomalaisella arktisten alueiden tutkimuksella yksinkertaisesti liian lyhyt ja merkityksetön historia kerrottavaksi? Katkeruuteen ei teoksen suomalaisella lukijalla ole kuitenkaan aihetta. Kuten postkolonialismia tutkimuksessaan käsitellyt kulttuurimaantieteilijä Felix Driver kirjan takakannessa mainostaa, teoksen arvo on paitsi representaation ja pohjoisten alueiden tieteen edistämisessä, myös osana tieteenhistorian, kulttuurin ja politiikan yleisemmässä ymmärtämisessä. Näin ollen tutkijan kuin tutkijan ja erityisesti maantieteilijän on helppo lähestyä teosta, vaikka postkolonialismin maailma ei muuten lähellä sydäntä olisikaan.

JUHA RIDANPÄÄ

*Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto*